

שיעור לפרשת ויחי
ויקרא יעקב אל בניו – ענייני קריאת שמע

א. אמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד	
1	
<u>תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נו עמוד א</u>	
<p>ואנן מאי טעמא אמרינן ליה? כדדריש רבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש: "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם". ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר: שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו? אמרו לו בניו: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. אמרו: כשם שאין בלבך אלא אחד – כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן: היכי נעביד? נאמרוהו – לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו – אמרו יעקב. התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי. אמר רבי יצחק, אמרי דבי רבי אמי: משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה (=תבשיל מתובל בתבלינים), אם תאמר – יש לה גנאי, לא תאמר – יש לה צער. התחילו עבדיה להביא בחשאי. אמר רבי אבהו: התקינו שיהו אומרים אותו בקול רם מפני תרעומת המינין. ובנהרדעא דליכא מינין – עד השתא אמרי לה בחשאי.</p>	
הסברי האחרונים לדברי התלמוד	
2	3
<u>מהרש"א</u>	<u>חתם סופר</u>
<p>הנראה לפי סוגיא דשמעתין כי יעקב אמרו כששמע שהיו בניו מזכירים שם שמים כשאמרו שמע ישראל ה' וגו' וכמו שכתוב ביומא כשהזכיר כהן גדול השם ביום הכיפורים היו עונין אחריו "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". ... אבל משה לא אמרו דהיינו בפ' שמע ישראל ה' וגו' שנכתבה בתורה מפני שלא אמרו כדרך הקורא קריאת שמע כמקבל עליו מלכות שמים אלא בדרך לימוד לישראל כתבה ועל כן לא שייד ביה לענות אחריו "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" ולזה אמר אנן נמי בקורא ק"ש לקבל עליו עול מלכות שמים היה לנו לומר גם כן "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" כמו שאמר יעקב בקבלת בניו עול מלכות שמים עליהם וכדכתיב כי שם ה' אקרא וגו' כמו שכתוב ביומא אבל משום דלא אמריה משה בתורה היה גנאי להוסיף על דברי משה ולהפסיק בקול רם "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בין ה' אחד לואהבת ומשום דאמרו יעקב בקבלת מלכות שמים נימריה מיהת בחשאי ומסיק דהיכא דאיכא למיחש לתרעומת המינין התקינו שלא ניחוש אל מה שלא אמרו ונמריה בקול רם כמו שאמרוהו בני יעקב.</p>	<p>... ולע"ד זה נאמרינהו יש גנאי כאלו אנו צריכים לומר קריאת שמע כדרך בני יעקב שנסתפק אביהם אם לא נתרועעו יסודות האמונה וכדי בזיון לנו לא נאמרינהו יש צער שאנו משתוקקים וגם שכינה כנגדינו משתוקקת לשמוע עדותינו בכל יום פעמים לכן אומרים בחשאי ואלו הם ציקי קדירה שהרי חז"ל כינו למקלקל דרכיו מקדיח תבשילו ברבים לכן שרשי האמונה שבלב נקראים ציקי קדירה ...</p>
הסבר נוסף לאמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד	
4	
<u>דברים רבה (וילנא) פרשה ב, לה</u>	
<p>רבנן אמרינן: בשעה שעלה משה למרום שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" והוריד אותה לישראל ולמה אין ישראל אומרים אותו בפרהסיא. א"ר אסי למה הדבר דומה? לאחד שגנב קוזמין מתוך פלטין של מלך נתנה לה לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בה בפרהסיא אלא בתוך ביתך אבל ביום הכפורים שהן נקיים כמלאכי השרת הן אומרים אותו בפרהסיא "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".</p>	

ב. סוף זמן קריאת שמע

5

משנת ברכות א, ב

מאימתי קורין את שמע בשחרית? משיכיר בין תכלת ללבן. רבי אליעזר אומר: בין תכלת לכרתי, **וגומרה עד הנץ החמה**. רבי יהושע אומר: **עד שלש שעות**, שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות. הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה.

סתם משנה כשיטת ר' אליעזר — שיטת ההלכה הקדומה בעניין סוף זמן קריאת שמע

6

משנת ברכות ג, ה

היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות **עד שלא תנץ החמה** יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא.

7

תלמוד בבלי ברכות כה ע"ב

לימא תנא סתמא כרבי אליעזר, דאמר: עד הנץ החמה! — אפילו תימא רבי יהושע, **ודלמא כותיקין**; דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה.

8

י"ד גילת, משנתו של ר' אליעזר בן הורקנוס, עמ' 92–94

סוף קריאת שמע של שחרית לר' אליעזר הוא הנץ החמה. זו היתה ההלכה הקדומה, שהרי יום העבודה היה מתחיל עם הנץ החמה, וקימתו של אדם היתה, כמובן, עובר לצאתו לעבודה. הנץ חמה נתפרש אפוא כסוף זמן "ובקומך". ... אולם לאחר מכן קבעו חכמים, כי מצותה ... עם הנץ החמה, כדי שיהא סומך לה תפלה ונמצא מתפלל ביום (תוספתא ברכות א ב ובמקבילות). כלומר, מצות קריאת שמע היא מהנץ החמה ואיך, כדי שיוכל מיד להתפלל. אך לא יקרא שמע לפני כן, מפני שאין מתפללין לפני הנץ החמה. ... יתכן, כי הנהגתה של תפלת שחרית כחובה לאחר החורבן גרמה לשינוי במועד קריאת שמע של שחרית. חז"ל ביקשו לאחד את קריאת שמע עם תפלת שחרית ... יסוד הלכתי להיתר איחורה של שמע שימשה דעתו של ר' יהושע ... לימים אלה שלאחר החורבן יש לייחס את המקורות התנאיים האוסרים לקרא את שמע לפני הנץ החמה

מה פירוש "עד שלוש שעות"?

9

תלמוד בבלי ברכות ג ע"ב

תנו רבנן: ארבע משמרות הוי הלילה, דברי רבי. רבי נתן אומר: שלש. מאי טעמיה דרבי נתן? דכתיב "ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמרת התיכונה", תנא: אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה. ורבי: מאי תיכונה — אחת מן התיכונה שבתכונות. ורבי נתן? מי כתיב תיכונה שבתכונות? תיכונה כתיב. מאי טעמיה דרבי? — אמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי: כתוב אחד אומר "יחצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך", וכתוב אחד אומר: "קדמו עיני אשמורות", הא כיצד? — ארבע משמרות הוי הלילה. ורבי נתן? סבר לה כרבי יהושע, דתנן: רבי יהושע אומר: עד שלש שעות, שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות: שית דליליא ותרתיה דיממא, הוו להו שתי משמרות. ...

10

פירוש המשנה לרמב"ם

... וסוף זמן קריאתה לדעת ר' אליעזר עד הנץ החמה. ולדעת ר' יהושע עד שלש שעות, לפי שהוא סובר שפירוש הכתוב ובקומך שעה שכל בני אדם כבר קמו, ויש שאינם קמים עד לאחר עבור שלש שעות מן היום, והם בני מלכים, ולפיכך מותר לקרוא **עד סוף השעה השלישית**.

11

רש"י ברכות על אתר

ורבי נתן — אמר לך: האי קדמו עיני אשמורות דקאמר דוד — קדמו לשאר מלכים קאמר, שדרך לעמוד בשלש שעות ביום, **בתחלת שעה שלישית**.

שעות זמניות או לא זמניות?

12	13
<p><u>פירוש המשנה לרמב"ם, שם</u></p> <p>ודע שכל השעות שנזכרו בכל המשנה אינן אלא שעות זמניות. ופירוש זמניות הן השעות אשר שתיים עשרה מהן ביום, וכן בלילה, ונמצא אמרו עד שלש שעות כאלו אמר עד שיעבור רבע היום, בין בתקופת תמוז בין בתקופת טבת, ועל דרך זו תדון בכולן.</p>	<p><u>פני יהושע מסכת ברכות דף ג עמוד א</u></p> <p>... אלא דבאמת לעני"ד אחר העיון בסוגיית ש"ס ופוסקים לא מצינו בשום דוכתא דכל היכא דקתני חשבון השעות היינו שעות זמניות ועיקר דבר זה לא למדנו אלא מיסודו של הרמב"ם ז"ל שכ"כ בפירוש המשנה דלקמן לענין ג' שעות דזמן ק"ש של שחרית, ונראה מבואר בדבריו דכללא כ"ל היכא דקתני במתניתין ענין השעות היינו שעות זמניות ... והדבר ידוע שרוב העם אינם בקיאין לחלק יום ולילה לשעות זמניות ואפילו הזריזין אינם יודעים לכוון בדבר זה חוץ מאצטגנינות, ועוד כיון שהדבר ידוע שענין השעות הזמניות אפילו ביום אחד יש בהן דבר והפוכו דאם בימים ארוכים שעות היום ארוכים יותר ושעות הלילה קצרות יותר ואפילו אם אמרו העדים שהרג נפש או חילל שבת בלילה שהיא מלילות קצרות שיש לתלות בהם טעות העדות דקתני מתניתין עדותן בטילה ואם היה המעשה באותו יום לחודש ממש ביום יהא עדותן קיימת וקטלינן מספיקא וכל זה דבר שאין הדעת סובלת ... לכן נראה לפענ"ד ברור כשמש דליתא להאי כללא דכ"ל הרמב"ם בענין שעות זמניות אלא כל דבר ודבר לפי עניינו דזמנין דחשבינן שעות זמניות היכא דאיכא סברא זמנין שהוא להיפך דלעולם חשבינן יום ולילה לכ"ד שעות ואין להאריך כאן יותר סוף דבר כיון שכל ענייני כאן אינו אלא לענין זמן ק"ש ותפלה דק"ש תליא בזמן שכיבה וקימה ותפלה בזמן הקרבת קרבנות א"כ אין צורך להאריך בזה כיון דכבר נהוג עלמא מר כי אתריה ומר כי אתריה ומכ"ש לפי מה שכתבנו דזמן קריאת שמע ותפילה אינן מן התורה אלא מדרבנן.</p>
14	15
<p><u>שולחן ערוך אורח חיים סימן נח</u></p> <p>זמן קריאת שמע של שחרית, משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת, ברחוק ד' אמות, ויכירנו. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות, שהוא רביע היום. ומצוה מן המובחר לקרותה כוותיקין (פי' תלמידים. ורש"י פי' אנשים ענוים ומחבבים המצות) שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה (פי' יציאת החמה כמו הנצו הרמונים) (שיר השירים ו, יא; ז, יג) כדי שיסיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה. ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד.</p>	<p><u>משנה ברורה סעיף קטן ה</u></p> <p>ויש אנשים שמאחרים זמן ק"ש בשביל תפילה בצבור וגם זה שלא כדין הוא. ועל כל פנים יזהרו לקרות שמע בזמנה קודם התפלה ולכוין לצאת בזה ... ואין לאחר הקריאה לבהכ"נ בשביל הזקנים המאחרים לבוא ויצטרכו להתפלל ביחידי כיון שע"ז יעבור זמן ק"ש ואין אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך. ובשבת ויו"ט מצוי מאד לעבור זמן ק"ש מפני כמה דברים ע"כ החכם עיניו בראשו לקבץ מנין ולהתפלל קודם או על כל פנים לקרות שמע בזמנו קודם שיעמוד להתפלל עם הצבור ...</p>